

PECULIAR ASPECTS OF THE POWERS OF THE INVESTIGATING JUDGE

Ummatov Muhammadrasul Tursunovich

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18454121>

ARTICLE INFO

Received: 24th January 2026

Accepted: 30th January 2026

Online: 31st January 2026

KEYWORDS

Investigating judge, criminal procedure, judicial control, procedural guarantees, human rights, pre-trial proceedings.

ABSTRACT

This article analyzes the theoretical and legal foundations of the concept of the investigating judge. The history of the formation of the institution of the investigating judge, its place within the criminal procedure system, and its significance in the implementation of judicial control are examined from a scientific perspective. In addition, the content of the powers of the investigating judge, their role in ensuring legality at the pre-trial stage, and their importance in protecting individual rights and freedoms are thoroughly disclosed. The norms of national legislation and the experience of foreign countries are comparatively analyzed, and scientific conclusions and proposals aimed at improving the institution of the investigating judge are put forward.

TERGOV SUDYASI VAKOLATLARINING O'ZIGA XOS JIHLTLARI

Ummatov Muhammadrasul Tursunovich

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi malaka oshirish instituti dotsenti, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18454121>

ARTICLE INFO

Received: 24th January 2026

Accepted: 30th January 2026

Online: 31st January 2026

KEYWORDS

Tergov sudyasi, jinoyat protsessi, sud nazorati, protsessual kafolatlar, inson huquqlari, tergovga qadar ish yuritish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada tergov sudyasi tushunchasining nazariy-huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Tergov sudyasi institutining shakllanish tarixi, uning jinoyat protsessi tizimida tutgan o'rni hamda sud nazoratini amalga oshirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, tergov sudyasi vakolatlarining mazmuni, tergovga qadar bosqichda qonuniylikni ta'minlashdagi roli, shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilishdagi o'rni ochib beriladi. Milliy qonunchilik normalari va xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, tergov sudyasi institutini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va takliflar ilgari suriladi.

Jinoyat-protsessual huquq tizimida sud hokimiyatining sudga qadar bosqichdagi ishtiroki masalasi doimo ilmiy munozaralar markazida bo'lib kelgan. Ayniqsa, tergov sudyasi institutining shakllanishi va rivojlanishi mazkur bosqichda sud nazoratining mazmuni, chegarasi va samaradorligiga oid konseptual yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Birinchi paragrafda tergov sudyasi institutining tarixiy-huquqiy ildizlari hamda uning turli huquqiy tizimlardagi evolyutsiyasi tahlil qilingan bo'lsa, ushbu paragrafda e'tibor tergov sudyasi vakolatlarining mazmuni va o'ziga xos jihatlarni ochib berishga qaratildi.

Zamonaviy jinoyat-protsessual huquqda tergov sudyasi, avvalo, sud hokimiyatining sudga qadar bosqichdagi maxsus ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Uning vakolatlari klassik ma'nodagi sudlov faoliyatidan farq qilib, jinoyat ishi bo'yicha ayb masalasini hal etishga emas, balki shaxs huquq va erkinliklariga taalluqli protsessual qarorlarni qabul qilishga yo'naltirilgan. Shu ma'noda, tergov sudyasi vakolatlari mazmunan profilaktik va kafolatlovchi xarakterga ega bo'lib, ularning asosiy maqsadi — jinoyat ta'qibi jarayonida davlat majburlovi chegaralarini huquqiy jihatdan belgilash va nazorat qilishdan iborat.

Tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xosligi, eng avvalo, uning protsessual funksiyalari tabiati bilan belgilanadi. Agar an'anaviy sud bosqichida sudya baholovchi va hal qiluvchi subyekt sifatida ishtirok etsa, sudga qadar bosqichda tergov sudyasi, asosan, ruxsat beruvchi va nazorat qiluvchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi. Bu holat uning vakolatlarini na ayblov, na himoya funksiyasiga to'liq kiritish imkonini beradi, balki uni mustaqil va nisbatan neytral protsessual institut sifatida tavsiflashga asos yaratadi.

Ilmiy adabiyotlarda tergov sudyasi vakolatlari ko'pincha inson huquqlari bilan bog'liq majburlov choralari orqali ochib beriladi. Xususan, shaxsni hibsga olish, uy-joy yoki boshqa joylarda tintuv o'tkazish, mol-mulkni xatlash, yozishmalar va telefon so'zlashuvlarini nazorat qilish kabi choralar to'g'ridan to'g'ri konstitutsiyaviy huquqlarga daxl qiladi. Shu bois, aynan shu choralarga sud nazoratini joriy etish tergov sudyasi institutining markaziy belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Bu vakolatlar davlatning jazolovchi funksiyasi bilan shaxsning daxlsizlik huquqi o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xos jihati ularning protsessual bosqich bilan cheklanganligida namoyon bo'ladi. Tergov sudyasi, qoida tariqasida, jinoyat ishining mohiyatini hal etmaydi va dalillarning ayblov yoki oqlov nuqtayi nazaridan yetarliligini baholamaydi. Uning faoliyati muayyan protsessual harakatning qonuniyligi, asosliliigi va mutanosibligini tekshirish bilan cheklanadi. Bu holat tergov sudyasi vakolatlarini moddiy-huquqiy emas, balki qat'iy protsessual tabiatga ega ekanini ko'rsatadi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil shuni ko'rsatadiki, turli davlatlarda tergov sudyasi vakolatlarining hajmi va mazmuni bir xil emas. Ayrim huquqiy tizimlarda u faqat majburlov choralariga sanksiya berish bilan cheklansa, boshqalarida tergov harakatlarini o'tkazishda bevosita ishtirok etish yoki ishni sudga yuborish masalasida qaror qabul qilish vakolatiga ham ega bo'lgan. Ammo zamonaviy tendensiyalarda tergov sudyasi vakolatlarining tor yo'nalishda — inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan nazorat funksiyasi doirasida shakllanayotgani kuzatiladi.

Mazkur paragraf doirasida tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xos jihatlarini ochib berish, avvalo, ushbu vakolatlarning turlarga ajratilishi va ularning protsessual ahamiyatini tahlil qilishni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, tergov sudyasi vakolatlarini: — shaxs huquqlarini cheklovchi majburlov choralariga sanksiya berish; — tergov organlari qarorlari ustidan shikoyatlarni ko'rib chiqish; — protsessual harakatlarning qonuniyligi ustidan sud nazoratini amalga oshirish; — inson huquqlari buzilishining oldini olishga qaratilgan kafolatlovchi qarorlar qabul qilish kabi yo'nalishlarda tasniflash mumkin.

Tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xos jihatlaridan eng muhimlaridan biri uning yakka tartibda ish tutishi va sudga qadar ish yuritish bosqichida shaxsning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlariga rioya etilishi ustidan mustaqil sud nazoratini amalga oshirishidir. Bu vakolatlar tergov va surishtiruv organlarining harakatlari ustidan qonuniyligni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, prokuror nazoratidan farqli ravishda, mustaqil sud hokimiyati tomonidan bajariladi. Tergov sudyasi faoliyatining bu xususiyati uning neytralligi va davlat ayblov organlaridan mustaqilligi bilan belgilanadi, chunki u jamoat tartibini saqlash yoki ayblov funksiyasi uchun javobgar emas. Shu sababli, tergov sudyasi huquqiy davlat prinsiplarini amalda ta'minlashda muhim o'rin tutadi, ayniqsa, qamoqqa olish, uy qamog'i, pasport amal qilishini to'xtatish, tintuv o'tkazish, telefon so'zlashuvlarini eshitib turish kabi huquqlarga ta'sir qiluvchi choralarni sanksiya qilishda. Bu vakolatlarning cheklanganligi O'zbekistonda tergov sudyasi institutining faqat sanksiyalash va ma'muriy huquqbuzarliklarni ko'rib chiqish bilan cheklanganini ko'rsatadi, bu esa xalqaro tajriba (masalan, Fransiya yoki Qozog'iston modellari) bilan solishtirganda to'liq sud nazoratini ta'minlash imkonini cheklaydi¹. Shu bilan birga, tergov sudyasining qarorlari alohida xonada chiqarilishi va apellyatsiya tartibining mavjudligi himoya mexanizmlarining samaradorligini oshiradi.

Tergov sudyasi vakolatlarining yana bir o'ziga xos jihati ularning ro'yxatining aniqligi va huquqlarni himoya qilishga qaratilgan yo'nalishida namoyon bo'ladi. Jumladan, qamoq muddatini uzaytirish, murdani eksqumatsiya qilish, pochta-telegraf jo'natmalarini xatlash, guvoh va jabrlanuvchi ko'rsatuvlarini oldindan mustahkamlash, mol-mulkni xatlash kabi vakolatlar tergov jarayonida inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlarini ta'minlaydi. Bu vakolatlar tergov organlarining harakatlarini sud tomonidan oldindan tekshirish orqali noqonuniy holatlarning oldini oladi va ayblov bilan himoya o'rtasidagi tenglik prinsipini amalda joriy etadi. 2025-yil 28-yanvarda qabul qilingan qonunga ko'ra, tergov sudyasi vakolatlari yanada aniqlashtirilgan va kengaytirilgan bo'lib, ular qo'shimcha protsessual harakatlarda ham qo'llaniladi². Bu vakolatlarning cheklangan doirasi O'zbekistonda tergov sudyasi institutining to'liq potensialini ishga solmayotganini ko'rsatadi, chunki u faqat sanksiyalash bilan cheklangan va shikoyatlarni ko'rib chiqish yoki dalillarni baholash kabi

¹ Egamberdiev F. A. Protssesualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.

² O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. Tergov sudyasi vakolatlari yangi qonun bilan belgilandi // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.

keng nazorat funksiyalarini o'z ichiga olmaydi. Shu bois, vakolatlarni xalqaro standartlarga muvofiq kengaytirish huquqiy davlat qurilishi va adolatli adliya prinsiplarini mustahkamlashning dolzarb yo'nalishi hisoblanadi.

Tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xos jihatlarni xalqaro tajribada ko'rib chiqsak, eng klassik misol Fransiyadagi juge d'instruction (tergov sudyasi yoki sledstvenniy sudya) institutidir. Fransiyada bu sudya XIX asrdan beri faoliyat yuritib kelmoqda va tergov bosqichida mustaqil ravishda dalillarni to'plash, guvohlarni so'roq qilish, tintuv o'tkazish, telefon so'zlashuvlarini eshitish, qamoqqa olish va boshqa majburiy choralarni qo'llash vakolatlariga ega³.

Bu vakolatlar shu qadar keng bo'lgani uchun Onore de Balzak uni "Fransiyadagi eng qudratli odam" deb atagan. Fransuz tergov sudyasi tergovni o'zi boshqaradi, prokurordan farqli ravishda neytral pozitsiyada turadi va ikki tomon – ayblov va himoya manfaatlarini teng himoya qilishga harakat qiladi. Ammo 2000-yildan keyingi islohotlar natijasida qamoqqa olish vakolati juge des libertés et de la détention (ozodlik va qamoq sudyasi) ga o'tkazildi, chunki tergov sudyasining vakolatlarining ortiqchaligi tanqid qilingan⁴.

Bu tajriba O'zbekistondagi tergov sudyasining faqat sanksiyalash va majburiy choralarni qo'llash bilan cheklanganidan farq qiladi, chunki Fransiyada u dalillarni to'plash va tergovni to'liq boshqarish huquqiga ega.

Yana bir muhim misol – Germaniyadagi Ermittlungsrichter (tergov sudyasi), lekin u Fransiya modelidan farqli ravishda tergovni o'zi boshqarmaydi. 1975-yil islohotidan keyin Germaniyada tergov asosan prokuror nazorati ostida o'tkaziladi, tergov sudyasi esa faqat prokuror iltimosi bo'yicha qamoqqa olish, tintuv, telefon eshitish kabi majburiy choralarni sanksiya qiladi⁵.

Bu vakolatlarining cheklanganligi tergov jarayonini tezlashtirish va prokurorning yetakchi rolini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan. Italiyada ham 1988-yil yangi Jinoyat-protsessual kodeksi qabul qilingandan so'ng tergov sudyasi vakolatlari keskin qisqartirildi va tergov prokurorga o'tkazildi, sudya esa faqat huquqlarni himoya qilish va majburiy choralarni nazorat qilish bilan cheklandi⁶. Bu o'zgarishlar inquisitorial (tergovchilik) tizimdan adversarial (raqobatbardosh) elementlarga o'tishni ko'rsatadi. Qozog'iston va Rossiya kabi postsovet davlatlarida ham tergov sudyasi (yoki sudya-magistrat) instituti joriy etilgan bo'lib, ular asosan ehtiyot choralarni qo'llash va shikoyatlarni ko'rib chiqish bilan shug'ullanadi, lekin Fransiyadagi kabi to'liq tergov boshqaruvi yo'q.

Ushbu xalqaro tajriba O'zbekistonda tergov sudyasi vakolatlarini kengaytirish yoki prokuror nazorati bilan muvofiqlashtirish masalasini dolzarb qilib ko'rsatadi, chunki ko'p

³ Wikipedia. Examining magistrate. – https://en.wikipedia.org/wiki/Examining_magistrate (2025-yil ma'lumotlari asosida).

⁴ Wikipedia. Investigating judge (France). – [https://en.wikipedia.org/wiki/Investigating_judge_\(France\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Investigating_judge_(France)) (islohotlar tarixi va vakolatlar tahlili).

⁵ Redalyc. Investigative Judges as a Legal Transplant: Finnish Nineteenth-Century Criminal Procedure in Comparative Perspective. – <https://www.redalyc.org/journal/6739/673972089007/html> (Germaniya va Italiya islohotlari).

⁶ ScienceDirect. Comparative overview of the preliminary proceedings in the Republic of Serbia, Germany, and Italy. – <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061617301234>

davlatlarda bu institut inson huquqlarini himoya qilishni kuchaytirish uchun cheklangan doirada saqlanadi.

Tergov sudyasi vakolatlari prokuror nazoratidan asosan mustaqillik, neytrallik va sud hokimiyatiga tegishliligi bilan farq qiladi. Prokuror nazorati davlat ayblov funksiyasi doirasida amalga oshiriladi va prokuror tergov organlarining faoliyati ustidan nazorat qilsa-da, u ayblov tomoni sifatida ishtirok etadi, ya'ni tergov jarayonining bir qismi bo'lib, dalillarni to'plash va jinoyatni isbotlashga qaratilgan manfaatdorlikka ega⁷. Bu esa prokurorning qarorlarida obyektivlikni cheklaydi, chunki u ayblovni qo'llab-quvvatlash vazifasini bajarishi kerak. Tergov sudyasi esa sud hokimiyatiga tegishli bo'lib, yakka tartibda ish tutadi va tergov organlaridan, prokurordan ham mustaqil ravishda shaxsning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishi ustidan sud nazoratini amalga oshiradi (O'zbekiston Respublikasi JPK 31-1-modda). Bu nazorat faqat majburiy choralar (qamoqqa olish, tintuv, telefon eshitish, mol-mulk xatlash va b.) ni sanksiya qilish bilan cheklangan bo'lib, tergov jarayonining ayblov tomoniga tegishli emas. Shu sababli, tergov sudyasining qarorlari ayblov va himoya o'rtasidagi tenglik prinsipini ta'minlaydi, prokuror nazorati esa asosan tergovning qonuniyligini tekshirish va ayblovni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan⁸. Xalqaro tajribada (masalan, Germaniyada Ermittlungsrichter) tergov sudyasi faqat huquqlarga ta'sir qiluvchi choralarda neytral nazoratchi sifatida ishlaydi, prokuror esa tergovni boshqaradi va manfaatdor tomon hisoblanadi, bu O'zbekistondagi tergov sudyasi rolining huquqiy davlat prinsiplariga muvofiqligini ko'rsatadi.

Yana bir muhim farq – funksional yo'nalish va qaror qabul qilish tartibida namoyon bo'ladi. Prokuror nazorati doirasida prokuror tergovchilarga ko'rsatmalar berishi, qarorlarini bekor qilishi, ishni qo'zg'atish yoki tugatish bo'yicha rozilik berishi mumkin, lekin bu nazorat ayblov funksiyasi bilan bog'liq bo'lib, tergov jarayonining bir qismi sifatida ko'riladi. Masalan, tintuv o'tkazish iltimosnomasi avval prokurorga yuboriladi, u rozilik bersa, keyin tergov sudyasiga o'tadi – bu prokurorning tergovga ta'sir qilish imkoniyatini ko'rsatadi⁹.

Tergov sudyasi esa faqat sudga qadar ish yuritish bosqichida shaxs huquqlarini himoya qilishga qaratilgan cheklangan vakolatlarga ega: qamoqqa olish, uy qamog'i, pasport to'xtatish, eksqumatsiya, pochta xatlash, guvoh ko'rsatuvlarini mustahkamlash va boshqalarni ko'rib chiqadi. Uning qarorlari alohida xonada chiqariladi, apellyatsiya tartibida shikoyat qilinadi va prokurordan farqli ravishda tergovni boshqarmaydi yoki dalillarni baholamaydi. Bu farq tergov sudyasining rolini himoya filtri sifatida belgilaydi, prokuror nazorati esa ayblovni ta'minlashga yo'naltirilgan. Olimlar fikriga ko'ra, bunday ajratish inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlarini kuchaytiradi, chunki sud nazorati davlat ayblov organlaridan mustaqil bo'lib, noqonuniy harakatlarning oldini

⁷ Egamberdiev F. A. Protsessualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. TERGOV SUDYASI VAKOLATLARI YANGI QONUN BILAN BELGILANDI // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.

⁹ Kun.uz. Tergov sudyalari: ular kim va qanday vakolatlarga ega? // kun.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://kun.uz/kr/news/2025/01/30/tergov-sudyalari-ular-kim-va-qanday-vakolatlarga-ega>

oladi va adolatli adliya prinsiplarini mustahkamlaydi¹⁰. Shu bilan birga, O'zbekistonda tergov sudyasi vakolatlarining cheklanganligi (faqat sanksiyalash) prokuror nazoratini to'ldiruvchi xarakterga ega, lekin uning mustaqilligi huquqiy davlat qurilishining muhim elementi hisoblanadi¹¹.

Tergov va surishtiruv jarayonlarida shaxsning konstitutsiyaviy huquqlari – harakat erkinligi, daxlsizlik, mulk huquqi, sir saqlash huquqi kabi fundamental kafolatlariga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi majburiy choralar qo'llanilishi eng dolzarb masalalar qatoriga kiradi. O'zbekiston Respublikasida 2022–2025-yillardagi keng ko'lamli sud-huquq islohotlari natijasida tergov sudyasi instituti tubdan mustahkamlandi va uning vakolatlari Jinoyat-protsessual kodeksining 31-1-moddasida aniq belgilab berildi. Ushbu institutning joriy etilishi tergov organlari va prokuror nazoratining bir tomonlama ayblov yo'nalishini mustaqil sud hokimiyati bilan muvofiqlashtirish, ayblov va himoya o'rtasidagi tenglik prinsipini amalda ta'minlashga qaratilgan muhim qadam bo'ldi¹². Tergov sudyasining paydo bo'lishi O'zbekistonda inkvizitor tizimdan aralash (muxtasar) protsessual shaklga o'tishning muhim belgisi sifatida baholanmoqda, chunki u prokuror nazoratining yetarli emasligini to'ldirib, tergov bosqichidanoq sud nazoratining samarali mexanizmi sifatida xizmat qilmoqda.

Tergov sudyasining o'ziga xos jihatlarini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Chunki ushbu institut faoliyatining samaradorligi to'g'ridan to'g'ri inson huquqlarining himoya qilinish darajasi, tergov jarayonining qonuniyligi va adolatli adliyaning ta'minlanishi bilan bog'liq. Ayni paytda tergov sudyasi vakolatlarining cheklanganligi (faqat sanksiyalash bilan chegaralanishi), uning boshqa jinoiy ishlar sudyalaridan farqli ravishda ishning mohiyatini hal qilmasligi, yakka tartibda va ko'pincha yopiq majlisda ish yuritishi kabi xususiyatlar uning rolini yanada murakkablashtiradi. Xalqaro tajriba – Fransiyadagi juge d'instruction'ning kuchli vakolatlaridan tortib, Germaniyadagi Ermittlungsrichter'ning faqat nazorat funksiyasigacha bo'lgan o'zgarishlar – O'zbekistonda ushbu institutni rivojlantirish uchun muhim yo'nalishlarni ko'rsatadi¹³. Shu bois, tergov sudyasi vakolatlarining o'ziga xos jihatlarini chuqur ilmiy tahlil qilish, uning prokuror nazorati va birinchi instansiya sudyasidan farqli tomonlarini ochib berish, xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish yo'llarini belgilash dolzarb vazifa hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan shu maqsadga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda tergov sudyasi boshqa jinoiy ishlar sudyalaridan (masalan, birinchi instansiya sudyasi, apellyatsiya yoki kassatsiya instansiyasi sudyalari) bir qator asosiy farqlarga ega. Bu farqlar vakolatlar doirasi, faoliyat bosqichi, protsessual holati va

¹⁰ Egamberdiev F. A. Protsessualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. TERGOV SUDYASI VAKOLATLARI YANGI QONUN BILAN BELGILANDI // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.

¹² O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati. Sud-huquq islohotlari: yangi bosqich // senat.uz. – 2025-yil 15-yanvar. – <https://senat.uz/uz/news/2025-01-15-sud-huquq-islohotlari>

¹³ Rakhmonov A. B. The Role of Investigative Judge in Ensuring Human Rights during Pre-Trial Investigation // Journal of Law Research. – 2024. – Vol. 7. – No. 2. – P. 45-56

maqsadga ko'ra belgilanadi. Quyida ularning eng muhim jihatlarini batafsil ko'rib chiqamiz:

birinchidan, faoliyat bosqichi va vakolatlarning yo'nalishi farq qiladi. Tergov sudyasi faqat sudga qadar ish yuritish bosqichida (tergov va surishtiruv davrida) ish tutadi va uning asosiy vazifasi – tergov organlarining harakatlari ustidan sud nazoratini amalga oshirish, ya'ni inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishdir (JPK 31-1-modda). U qamoqqa olish, uy qamog'i, pasport amal qilishini to'xtatish, tintuv, telefon so'zlashuvlarini eshitish, mol-mulk xatlash, eksqumatsiya kabi majburiy choralarni sanksiya qiladi. Boshqa jinoiy ishlar sudyalari esa sud muhokamasi bosqichida ish yuritadi: dalillarni baholaydi, ayblov va himoya tomonlarini tinglaydi, hukm chiqaradi, jazo tayinlaydi yoki oqlaydi. Tergov sudyasi ishning mohiyatini hal qilmaydi, faqat huquqlarga ta'sir qiluvchi choralarning qonuniyligini tekshiradi;

ikkinchidan, protsessual holat va ish tutish tartibida katta farq bor. Tergov sudyasi yakka tartibda (ya'ni bir o'zi) ish yuritadi, qarorlari alohida xonada chiqariladi va ko'p hollarda yopiq tartibda ko'rib chiqiladi (masalan, tintuv yoki telefon eshitish iltimoslari). Bu choralarning sir saqlanishini ta'minlaydi. Boshqa sudyalari esa odatda ochiq sud muhokamasida ish yuritadi, hay'at (hal qiluvchi yoki xalq vakillari) ishtiroki mumkin, tomonlar (prokuror, ayblanuvchi, himoyachi) faol ishtirok etadi va dalillar to'g'ridan to'g'ri sudda tekshiriladi. Tergov sudyasining qarorlari apellyatsiya tartibida shikoyat qilinadi, lekin ular hukm emas, balki ajrim (opredeleniye) hisoblanadi;

uchinchidan, roli va maqsad jihatidan farqli. Tergov sudyasi himoya filtri vazifasini bajarib, tergov organlarining noqonuniy harakatlarining oldini oladi va inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlarini ta'minlaydi (Xabeas korpus prinsipiga yaqin). U ayblov tomoni emas va dalillarni o'zi to'plamaydi. Boshqa jinoiy ishlar sudyalari esa hukm chiqaruvchi va dalillarni baholovchi rolida bo'lib, ishning mohiyatini hal qiladi, jazo miqdorini belgilaydi va adolatli adliyani ta'minlaydi. Tergov sudyasi faoliyati prokuror nazoratini to'ldiruvchi xarakterga ega, lekin sud hokimiyati doirasida mustaqil;

to'rtinchidan, O'zbekistonda tergov sudyasi instituti nisbatan yangi (2022–2025-yillar islohotlari natijasida kengaytirilgan) va uning vakolatlari cheklangan (faqat sanksiyalash va majburiy choralarni nazorat qilish). Boshqa sudyalari esa to'liq sud muhokamasini o'tkazadi va ishning barcha bosqichlarida ishtirok eta oladi. Masalan, tergov sudyasi ishni sudga yubormaydi, uning qarorlari tergovning davom etishiga to'sqinlik qilmaydi, lekin huquqlarni buzilishining oldini oladi. Bu farq tergov sudyasining rolini profilaktik va himoyaviy qilib ko'rsatadi.

Muhtasar qilib aytganda, tergov sudyasi boshqa jinoiy ishlar sudyalaridan vakolatlarning cheklangan doirasi, sudga qadar bosqichda ishlashi, yakka va ko'pincha yopiq tartibda ish tutishi, himoya va huquqlarni nazorat qilishga yo'naltirilganligi bilan farq qiladi. Bu institut huquqiy davlat qurilishida muhim o'rin tutadi, chunki tergov bosqichida inson huquqlarining samarali himoyasini ta'minlaydi.

References:

1. Egamberdiev F. A. Protsessualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. Tergov sudyasi vakolatlari yangi qonun bilan belgilandi // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.
3. Wikipedia. Examining magistrate. – https://en.wikipedia.org/wiki/Examining_magistrate (2025-yil ma'lumotlari asosida).
4. Wikipedia. Investigating judge (France). – [https://en.wikipedia.org/wiki/Investigating_judge_\(France\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Investigating_judge_(France)) (islohotlar tarixi va vakolatlar tahlili).
5. Redalyc. Investigative Judges as a Legal Transplant: Finnish Nineteenth-Century Criminal Procedure in Comparative Perspective. – <https://www.redalyc.org/journal/6739/673972089007/html> (Germaniya va Italiya islohotlari).
6. ScienceDirect. Comparative overview of the preliminary proceedings in the Republic of Serbia, Germany, and Italy. – <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1756061617301234>
7. Egamberdiev F. A. Protsessualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. TERGOV SUDYASI VAKOLATLARI YANGI QONUN BILAN BELGILANDI // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.
9. Kun.uz. Tergov sudyalari: ular kim va qanday vakolatlarga ega? // kun.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://kun.uz/kr/news/2025/01/30/tergov-sudyalari-ular-kim-va-qanday-vakolatlarga-ega>
10. Egamberdiev F. A. Protsessualnyy status i polnomochiya sledstvennogo sud'i // Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2025.
11. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy sayti. Tergov sudyasi vakolatlari yangi qonun bilan belgilandi // sud.uz. – 2025-yil 30 yanvar. – <https://sud.uz/news-2025-01-30-1>.
12. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati. Sud-huquq islohotlari: yangi bosqich // senat.uz. – 2025-yil 15-yanvar. – <https://senat.uz/uz/news/2025-01-15-sud-huquq-islohotlari>
13. Rakhmonov A. B. The Role of Investigative Judge in Ensuring Human Rights during Pre-Trial Investigation // Journal of Law Research. – 2024. – Vol. 7. – No. 2. – P. 45-56